

“КУЧЛИ” ТАЪСИР ЭТУВЧИ ЗАҲАРЛИ МОДДАЛАРНИНГ (КТЭЗМ) ТУРЛАРИ ВА АСОСИЙ ФИЗИК-КИМЁВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ ВА ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ОМИЛЛАРИ.

Қашқадарё вилояти Фавқулодда вазиятлар бошқармаси Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги ўқитиш маркази ўқитувчиси
Муқимов Илҳом Муродиллаевич

УМУМИЙ МАЪЛУМОТЛАР.

Республикамиз ҳалқ хужалигида, саноатнинг турли тармоқларида фаолият юритувчи корхоналар ишлаб чиқариш жараёнида турли хил (КТЭЗМ) лардан фойдаланади. КТЭЗМ дан фойдаланиш, ишлаб чиқариш ёки транспортировка қилиш жараёнида турли сабабларга кўра турли даражадаги ФВлар юзага келиши мумкин.

Ўз ишлаб чиқариш жараёнида КТЭЗМ лар ишлаб чиқарувчи, улардан фойдаланувчи саноат корхоналари **КИМЁВИЙ ХАВФЛИ ОБЪЕКТ** лар дейилади.

КИМЁВИЙ ХАВФЛИ ОБЪЕКТ-авариялар содир бўлиши ёки бузилиши натижасида КТЭЗМларнинг атроф – муҳитга тўкилиши ва тарқалиши оқибатида одамларнинг, ҳайвонларнинг ва ўсимликларнинг оммавий захарланиш ҳолатларини келтириб чиқарадиган халқ хўжалиги объектидир.

КТЭЗМ лар-ҳавода ёки жойларда белгиланган миқдордан ортиб кетганда одамлар соғлигига салбий таъсир этувчи ёки ўлимга олиб келувчи моддалардир.

КТЭЗМ лар билан боғлиқ авариялар кимёвий хавфли объектларда КТЭЗМ ни транспортировка қилиш жараёнида юз беради ва ишчи-хизматчилар, ҳамда, объект яқинида яшовчи аҳоли соғлиги ва турмуш тарзига таъсир этади ёки одамларнинг қурбон бўлишига олиб келади.

Республикамиз ҳалқ хужалиги ва саноат корхоналарида қўйидаги КТЭЗМлар кенг куламда ишлатилади: хлор, аммиак, кислоталар, олтингугурт ангидриди, сиан кислотаси, водород фторид, хлорпикрин, нитробензол, водород сульфид, акрил кислота нитрили, ўювчи натрий, толуол ва турли эфир лар.

КТЭЗМ лар ишлатувчи ҳалқ хужалиги объектларида авариялар келиб чиққанда ва улар оқибатида одамлар ҳаёти хавф остида қолганда уларни ҳимоя қилишнинг асосий тадбирлари қўйидагилардан иборат.

1. ФУҚАРОЛАРНИ КТЭЗМ ЛАРДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШ БЎЙИЧА АСОСИЙ ТАДБИРЛАР:**1. ФВ ЛАР ХАВФИНИ АНИҚЛАШ ВА УЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.**

- Кимёвий объектларда авариялар юз берганда фуқароларни муҳофаза қилиш режаларини ишлаб чиқиш;
- КТЭЗМ ларни сақлаш ва фойдаланиш бўйича муҳандислик-техник тадбирларни мувофиқлаштириш;
- КХО лардаги авариялар билан боғлиқ ФВ ларни башорат қилиш;
- аҳолини КХО ларда кимёвий авариялар юз берганда тўғри ҳаракат қилишга тайёрлаш;
- КХО ларда назорат ва кўзатув, шунингдек, ФВ лар оқибатларини бартараф этиш куч ва воситаларини доимий тайёргарлик ҳолатига келтириш ва ушлаб туриш.

КИМЁВИЙ ЗАРАРЛАНИШ ҲУДУДИНИ БАШОРАТЛАШ:

ФМ бошқарув органлари кимёвий зарарланиш ҳудудларини аниқлаш усулларини билишлари ва олдиндан аниқлаш усулларини билишлари ва олдиндан аниқлашлари, шамол йўналиши, ҳаво ҳарорати каби КТЭЗМ лар йўналиши ва тарқалишига интенсив таъсир кўрсатадиган метеорологик ҳолатни диққат билан кўзатиб боришлари зарур.

КТЭЗМ ЛАРНИ САҚЛАШ, ФОЙДАЛАНИШ ВА УЛАРДАН МУҲОФАЗАЛАНИШ БЎЙИЧА МУҲАНДИСЛИК-ТЕХНИК ТАДБИРЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ.

Кимё саноати корхоналари биноларининг конструкциялари, ҳамда технологик қурилмаларининг турличалиги билан бир-биридан тубдан фарқ қилгани ҳолда, улар учун кўп миқдорда ўзаро боғланган линияларнинг мавжудлиги характерлидир ва улардан ақалли биттасининг фаолияти тўхташи бутун корхонанинг маълум муддатга тўхташига олиб келади.

Шунинг учун авариясиз иш олиб боришни таъминлашда қўйдаги асосий тадбирларга алоҳида эътибор қаратиш зарур:

- техника хавфсизлиги талабларига;

- трубопроводларни эксплуатация қилиш қоидаларига;
- КТЭЗМлар юқори босим остида сақланадиган ҳажмлардан тўғри фойдаланишга;
- КТЭЗМларни ёпиқ ҳажмларда босим остида сақланиш қоидаларига катта аҳамият

бериш зарур.

КУНДАЛИК КИМЁВИЙ НАЗОРАТ ОЛИБ БОРИШ.

Кундалик кимёвий назорат лаборатор назорат тармоғига кирувчи ва бошқа қўйидаги лабораториялар томонидан амалга оширилади.

- ДСЭНМ лабораториялари;
- ветеринария бошқармалари ва бўлимлари лабораториялари;
- табиатни муҳофаза қилиш қумиталари лабораториялари;
- “Ўзқишлоқхужаликкимё” лабораториялари;
- иктисодиёт объектлари лабораториялари;
- радиацион, кимёвий назорат постлари.

Худудлардаги радиацион, кимёвий вазиятни назорат қилувчи лабораториялар ўз фаолияти давомида узлуксиз равишда жойларда кундалик кимёвий назоратни таъминлайдилар. Улар КТЭЗМ лардан ҳавонинг, жойнинг, биноларнинг, қурилмалар, транспортлар, шахсий ҳимоя воситалари, кийимлар, озиқ-овқатлар, сув ва фуражларнинг зарарланганлик даражасини кимёвий разветка асбоблари ёрдамида улардан намуналар олиб кимёвий лабораторияларда таҳлил қилади.

АҲОЛИ ВА ФМ ТУЗИЛМАЛАРИНИ ШАХСИЙ ҲИМОЯ ВОСИТАЛАРИ БИЛАН ТАЪМИНЛАШ.

- корхоналарда шахсий ҳимоя воситалар тегишли кўрсатма асосида ёки раҳбарининг қарорига асосан тарқатилади;
- шахсий ҳимоя воситаларини олишда ишчи ва хизматчилар уларни ўлчамлари бўйича танлашлари, яроқчилигини текшириб кўришлари, ҳамда ёнларида сақлашлари зарур;
- агар корхоналар томонидан ишчи-хизматчиларга ва аҳолига шахсий ҳимоя воситалари тарқатилмаса, у ҳолда маҳаллий ҳокимият органлари томонидан шахсий ҳимоя воситалари тарқатиш жойлари олдиндан белгилаб қўйилади;

КИМЁВИЙ РАЗВЕТКА ЎТКАЗИШ.

Объект ФМ бошлиғи авария юз берган жойда мавжуд кимёвий разветка асбоблари ёрдамида зудлик билан кимёвий разветка ўтказишни ташкил этади. Разветка натижалари ФВлар оқибатларини бартараф этиш ва муҳофаза тадбирлари ўтказиш учун режалар ишлаб чиқишга асос бўлади.

ЖАБРЛАНГАНЛАРГА ТИББИЙ ЁРДАМ КўРСАТИШ.

-тиббий ёрдам заҳарланиш турига, заҳарланиш даражасига, ҳамда заҳарли моддалар табиатига қараб ташкиллаштирилади;

-ишқорий моддалар билан заҳарланганда кислоталик хоссасига эга бўлган дорилар ишлатилади ва аксинча, кислота хоссасига эга бўлган моддалар билан заҳарланганларга ишқорий дорилардан фойдаланилади. **Масалан;** кислоталик хоссасига эга бўлган моддалар-олтингугурт ангидриди ёки хлорпикриндан заҳарланганда оғиз, бурун, томоқ ва кўзлар 2% ли ичимлик содаси эритмаси билан ювилади. Ишқорий хоссага эга бўлган модда-аммиак билан заҳарланганда тери шиллик қаватлар сув ёки 2% ли бор кислотаси билан ювилади.

-организм заҳарли моддалардан тозаланади (кўз ва шиллик қаватлар ювилади, кустирилади).

-организм фаолиятини тиклаш учун тадбирлар амалга оширилади (кислород бериш, юракни массаж қилиш, сунъий нафас олдириш).

-баъзи моддалар билан заҳарланганда махсус антидотлардан фойдаланилади, бундай антидотлар ҳар бир кимёвий хавфли объектлар заҳираси сақланиши зарур:

КТЭЗМ ЛАР БИЛАН БОҒЛИҚ ФВ ЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ.

-аварияларни бартараф этиш пайтида биринчи навбатда захарли моддаларнинг атмосферага тарқалиши ва жойларга тўкилишини тўхтатиш тадбирлари амалга оширилади. Бунинг учун кранлар ва маҳкамлагич қурилмаларини зичлаб ёпиш керак.

-ҳажмлар ва трубопроводларда ҳосил булган ёриқларга мос бандажлар ва пластирлар қўйилади, зарур ҳолда ёғоч ёки металл тикинлар қоқиб қўйилади.

-КТЭЗМ ни соз ҳолдаги ҳажмларга ҳайдалади. Кўп миқдорда тўкилган захарли моддаларни йиғиш учун яқин жойда ариқлар ва зовурлар қазилади.

ИҚТИСОДИЙ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ КОРХОНАЛАРИ ТЕХНОЛОГИК ЖАРАЁНИДА ИШЛАТИЛАДИГАН АСОСИЙ КТЭЗМЛАР ХАРАКТЕРИСТИКАСИ ВА КТЭЗМЛАР БИЛАН БОҒЛИҚ АВАРИЯЛАРДА АМАЛГА ОШИРИЛАДИГАН ТАДБИРЛАР

ХЛОР

Физик-кимёвий хоссалари. Ўзига хос сарғиш – яшил, ўткир ҳидли газ. Сувда кам эрийди, босим остида суюқ ҳолда ташилади. Ҳаводан 2,5 марта оғир, шу сабабли атмосферанинг пастки қисмида йиғилади. Захарлаш концентрацияси – 0,01мг/л. Ўлдириш концентрацияси -0,1 мг/л. Ҳавода 5-10 мг/л концентрацияда ўлим бирдан юз бериши мумкин. **Таъсири.** Буғлари билан тўқнашганда шиллик қават (кўз, нафас йўллари, бурун) куйиши натижасида кўкракда ўткир оғрик, кўрук йўтал, коринда ичбуруғ пайдо бўлади. Кўзни ачиштиради.

Зарурий тадбирлар. Тери ва нафас аъзоларини ҳимояловчи воситалар кийилади; Хлор тўкилиши тўхтатилади ёки соз ҳолдаги сизимга куйиб олинади; Кутқарувчилар ва тиббиёт ходимлари чақирилади;

Зарарланган ҳудуддаги аҳоли хабардор қилинади, ҳимоя воситалари тарқатилади, зарур бўлган дегазация қилинади ва 13км узоқликка эвакуация қилинади. Ҳимоя воситалари сифатида ишқорий – кислотали маҳсул ҳимоя костюми, В-индексли газниқоб, в-маркали филтирловчи газниқоблардан фойдаланилади.

Зарарсизлантириш (нейтрализация) – 1 тонна хлорни зарарсизлантириш учун 120 тонна сув ишлатилади, шунингдек уни нейтрализация қилиш учун 20 % ли каустик сода эритмасидан фойдаланиш мумкин.

Биринчи тиббий ёрдам. Жабрланганлар тоза ҳавога олиб чиқилади, газниқоб ечилади, кўз ва шиллик қаватлар 15 мин. Давомида 2% ли сода эритмаси билан ювилади. Нафас олиши кузатилмаса оғиздан- оғизга усулида сунъий нафас берилади. Ичимлик сифатида содали сут ва кофе берилади.

АММИАК

Физик-кимёвий хоссалари. Бўғувчи ўткир ҳидли рангсиз газ, ҳавога тарқалганда тутайди. Суюлтирилган ҳолда ташилади, сувда эрийди. Аммиакли идишлар қиздирилганда, ҳамда буғлари ҳаво билан аралашганда портлаши мумкин. Сезиш концентрацияси-0,037 мг/л. Бинодаги йўл қўйилиши мумкин бўлган концентрацияси-0,02 мг/л, аҳоли яшайдиган жойда 0,0002мг/л 1 соатли экспозицияда захарлаш даражаси 0,25мг/л, ўлимга олиб келувчи концентрацияси 3,8мг/л. 50-100мг/л.дозада шу ўлим юз беради.

Таъсири. Асосан нафас аъзоларига таъсир қилади. Нафас олиш қийинлашади, юрак ва томир уруш частотаси бузилади, кўз ачишади ва ёш оқа бошлайди.

Зарурий тадбирлар. 100м радиусда хавфли ҳудуд изоляция қилинади, ҳудудга фақатгина ажратувчи газниқобда ва Л-1 костюмида кирилади. Жабрланганларга биринчи ёрдам кўрсатилади, аҳоли хавф тўғрисида огоҳлантирилади, зарур бўлса 5 км узоқликка эвакуация қилинади. Ҳимоя воситалари сифатида “К”, “КД” ва енгил ҳимоя комплекти- “Л-1” ишлатилади.

Зарарсизлантириш (нейтрализация) – 1 тонна аммиак буғларини зарарсизлантириш учун 20 тонна сув зарур бўлади, аммиак буғларини зарарсизлантириш вақтида сувни майда пуркалган ҳолда қулланилади, яъни сувни аммиакли идиш устига тўғридан – тўғри сепиш ёки куйиш **ТАЪҚИҚЛАНАДИ.**

Биринчи тиббий ёрдам. Жабрланганлар очиқ ҳавога олиб чиқилади, имкон даражасида ҳавоси нам, иссиқ бўлган тинч жой билан таъминланади. Тери ва шиллик қаватлар сув ёки 2 % ли бор кислотаси билан ювилади. Кўзга альбуциднинг 30% ли эритмасидан 2-3 томчи томизилади. Аммиак билан захарланганда сунъий нафас олдириш тақиқланади.

КТЭЗМ лар БИЛАН БОҒЛИҚ АВАРИЯЛАР ЮЗ БЕРГАНДА БАЖАРИЛАДИГАН ТАДБИРЛАР:

ХЛОР ТЎКИЛИШИ БИЛАН БОҒЛИҚ АВАРИЯЛАР ЮЗ БЕРГАНДА.

1. УМУМИЙ ХАРАКТЕРДАГИ ҲАРАКАТЛАР;

- авария содир булган жойга одамларни йўлатмаслик;
- шамол эсаётган томонда туриш;
- паст ёки чуқур жойларга тушмаслик;
- хавфли худудни ажратиш ва бегоналарни кўймаслик;
- хавфли худудга фақат тўлиқ химоя кийимларини кийган ҳолда кириш;
- зараланган худуддан олиб чиқилган одамларни тиббий кўриқдан ўтказиш учун жўнатиш;

2. ИДИШДАН ХЛОР ОҚИБ ТУШГАНДА ЁКИ ТЎКИЛГАНДАГИ ҲАРАКАТЛАР;

- тўкилган модда яқинига келмаслик;
- хлор тукилган жойдан ёнувчи моддаларни зудлик билан олиб чиқиш;
- агар мумкин бўлса, мутахассислар иштирокида хавфсизлик чораларига риоя қилган ҳолда хлор томчилашини бартараф этиш ёки соз ҳолдаги идишларга қуйиб олиш;
- хлорли вагонни хавфсиз жойга ўтказиш;
- хлор интенсив томчилаганда унинг буғларини нейтраллаш учун сув пуркагичлардан фойдаланиш;
- авария юз берган худудни 200 метр радиусда ажратиш;
- авария жойига газдан қутқарувчиларни чақириш;
- газдан заҳарланиш тўғрисида шаҳар ва туман ФМ штаби раҳбарларини хабардор этиш;
- заҳарли газдан заҳарланганларни олдиндан белгиланган эвакуация худудига кўчириш;
- сув хавзаларига заҳарли предметлар ва моддаларнинг тушишига йўл қўймаслик;
- сувлар заҳарланган ҳолларда санитария эпидемиология назорати ходимларига хабар бериш;
- хлор тўкилган жойларга сув, оҳак суви, сода эритмаси ёки контейнерлар шикастланганда хавфсиз жойга олиб чиқиш ва мутахассисларни чақириш;
- зарарланган транспорт воситаларини дегазация қилиш;

3. ЁНГИН СОДИР БЎЛГАНДА:

- тўлиқ химоя кийимларини кийиш;
- ёнгин яқин жойдаги КТЭЗМ ли идишларни агар хавфсиз бўлса бошқа жойга кўчириш;
- КТЭЗМ ли идишларга яқинлашмаслик;
- Максимал масофадан КТЭЗМ ли идишларни совутиш;
- Ёнгинни барча ўт ўчириш воситаларини жалб қилган ҳолда бартараф этиш;

4. БИРИНЧИ ТИББИЙ ЁРДАМ КЎРСАТИШ:

- жабрланувчиларга зудлик билан газниқоблар кийдириш;
- уларни тезда тоза ҳаволи зарарланмаган жойга олиб чиқиш;
- эгнидаги сиқувчи кийимларни ечиш;
- нафас олиши тўхтаганда ёки секинлашганда “оғиздан-оғизга” усулида сунъий нафас олдириш;

- кўз, оғиз ва бурунни оз миқдорда сода қўшилган тоза сув билан ювиш;
- агар имконият бўлса, жабрланувчиларга кўп миқдорда ичимлик-чай, кофе ва содали иссиқ чай ичириш керак;
- совуқ пайтда иссиқ ва тинч жой билан таъминлаш керак;

АММИАК БИЛАН БОҒЛИҚ АВАРИЯЛАР ЮЗ БЕРГАНДА.

1. УМУМИЙ ХАРАКТЕРДАГИ ҲАРАКАТЛАР;

- бегона кишиларни авария содир булган жойдан ўзоқлаштириш;
- шамол эсаётган томонда туриш;
- авария юз берган худудни ажратиш ва бегоналарни
- авария худудига фақат химоя кийимида кириш;
- ёнгин хавфсизлиги қоидаларига амал қилиш;
- жабрланганларга биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш;
- зарарланган худуддан олиб чиқилган одамларни тиббий куриқдан ўтиш учун жўнатиш

2. ИДИШДАН АММИАК ОҚИБ ТУШАЁТГАНДА ЁКИ ТЎКИЛГАНДА;

- очик ўт ва аланга манбааларини бартараф этиш;
- мутахассислар иштирокида аммиа оқишини бартараф этиш ёки хавфсизлик чоралари кўрилган ҳолда соз ҳолатдаги ҳажмларга ҳайдаб олиш;
- КТЭЗМ ли вагонларни хавфсиз жойга олиб қўйиш;
- газ чиққанда уни сувни пуркалган ҳолда нейтраллаш;
- авария худудини газ тарқалмасдан 100 метргача радиусда ураб олиш;
- зарраланиш хавфи тўғрисида маҳаллий ФМ раҳбарларини хабардор этиш;
- авария натижасида газдан захарланганларни аввалдан белгиланган жойда эвакуация қилиш;
- заҳарли моддаларнинг сув ҳавзаларига, тунел, канализация ва подволларга тушшишига йўл қўймаслик;
- сув ифлосланганда санитария эпидемиология хизматига хабар бериш;
- синган балонларни ажратиб олиб, сувли идишларга ташлаш;

3. ЁНГИН СОДИР БЎЛГАНДА:

- КТЭЗМ ларни ут кетган жойдан олиб чиқиш, агар хавф тўғдирмайдиган бўлса тула ёнишига имкон бериш;
- ёнаётган ҳажмларга яқин келмаслик;
- мумкин булган максимал масофадан сув ёрдамида ҳажмларни совутиш;
- сув пуркач йули билан максимал масофадан ёнгинни ўчириш;

4. АЛАНГА КЎЧАЙГАНДА:

- алангани сув оқидамида учириш;
- КТЭЗМ лар оқиши тухтатгандаги каби ҳаракат қилинади;

5. БИРИНЧИ ТИББИЙ ЁРДАМ КЎРСАТИШ:

- Аммиак буғлари билан захарланган жабрланувчига махсус газниқоб (“К” маркали филтёрловчи, ёки “М” маркали ажратувчи) кийдирилади;
- жабрланганлар иссиқ сув буғлари билан нафас олдириш;

- нафас олиши қийинлашганда ёки бутунлай тухтаганда жабрланувчини хавфсиз худудга олиб чикиб “оғиздан-оғизга” усулида нафас олдириш;
- аммиак ошқонга тушганда жабрланувчига озроқ сирка қушилган иссиқ сув бериш ва сунъий қайд қилдириш;
- аммиак кўзга тушганда куп микдордаги сув билан ювиш;
- катта микдорда кўиш юз берганда беморга оғриксизлантирувчи дорилар юбориш;
- терида кўйиш оқибатида пуфакчалар пайдо булганда стерилланган боғлагичлар кўйиш зарур, бунда беморнинг эгнидаги кийимлар ечилади, яъни кийимга тушган аммиак ўзоқ вақт сақланиб туради ва шу вақт давомида ўз захарловчи таъсирини кўрсатади;
- жабрланувчини иссиқ жой билан таъминлаб унга иссиқ ичимлик (сут) бериш;

ХЛОР БИЛАН ЗАХАРЛАНГАНДА

1.УМУМИЙ ХАРАКТЕРДАГИ ХАРАКАТЛАР:

- бегона кишиларни авария юз берган худуддан ўзоқлаштириш
- шамол эсаётган тамонда туриш;
- чуқурлик ёки паст жойларга тушмаслик;
- сульфат ва хлорид кислоталар учун хавфли худудни 50 метр радиусда, нитрат кислотаси ва меланж учун 800 метр радиусда ажратиш;
- аврия худудига фақат тўлиқ ҳимоя кийимида кириш;
- жабрланувчиларга биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш;

2. КТЭЗМ оққанда ёки тўкилганда:

- тўкилган модда яқинига келмаслик;
- нитрат кислотали, меланж оққанда ёки тўкилганда зарарланган худуддан ёнувчи моддаларни, мой ва бошқаларни олиб чиқиш;
- кўп микдорда (интенсив) тоққанда ёки тўкилганда худудни тўпроқ уюми билан чегаралаш;
- авраия худудига ўт ўчириш ва газдан кутқариш хизматини чақириш;
- буғларни боғлаш учун оҳақли эритмадан фойдаланиш;
- сув ифлосланган пайтда санитария-эпидемиология назорати хизматига хабар бериш;
- нейтрализация ишларини каустик сода, кир ювиш кукини, оҳақ ва бошқа ишқорий эритмалар иштирокида олиб бориш;
- КТЭЗМ оқишини тухтатгандаги каби ҳаракат қилиш;

3.Ёнғин пайтида:

- тўлиқ ҳимоя кийимларини кийиш;
- максимал масофадан туриб ёнғинни кўп микдордаги сув оқимида ўчириш;

4.Биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш:

- жабрланувчини зудлик билан тоза ҳавога олиб чиқиш;
- ифлос кийимларни ечиш;
- кислотани теридан кўп микдордаги сув билан ёки 20% ли ичимлик содаси эритмаси билан ювиб ташлаш;

-кўзга кислота тўкилганда кўп миқдордаги су вёки 2% ли ичимлик содаси билан ювиб ташлаш;

-нафас олиши қийинлашганда ёки бутунлай тухтаганда жабрланувчини хавфсиз худудга олиб чиқиб “оғиздан-оғизга” усулида нафас олдириш;

-аммиак ошқозонга тушганда-жабрланганга озроқ сирка қўшилган иссиқ сув бериш ва сунъий қайт килдириш;

-аммиак кўзга тушганда кўзни кўп миқдордаги сув билан ювиш;

-катта миқдорда куйиш юз берганда беморга оғрикислантивирувчи дорилар бериш;

-жабрланувчиларни зудлик билан шифохонага ётқишиш;

жанговар кимёвий моддалар (заҳарловчи жанговар моддалар) - ҳарбий ҳаракатлар чоғида душман кучларини маълум вақтга ёки бутунлай сафдан чиқариш мақсадида ишлатиладиган, одам организмга кирганда унга салбий таъсир этиб, организмда заҳарланишни келтириб чиқарувчи моддалардир.

кучли таъсир этувчи заҳарли моддалар - асосан саноатнинг турли соҳаларида кўп миқдорда ишлатиладиган, ўз хоссаларига кўра (оз миқдорда ҳам) тирик организмлар фаолиятини издан чиқарувчи- заҳарланишни келтириб чиқарадиган кимёвий моддалардир.

Охириги йилларда террорчилик гуруҳлари томонидан террорчилик ҳаракатларини амалга оширишда кимёвий заҳарли моддалар қўлланилмоқда.

ТЕРРОРЧИЛИК ҲАРАКАТЛАРИНИ СОДИР ЭТИШ МАҚСАДИДА ҚўЛЛАНИЛИШИ ЭҲТИМОЛИ БўЛГАН КИМёВИЙ ЗАҲАРЛИ МОДДАЛАРНИНГ ХАРАКТЕРИСТИКАСИ.

Террорчилик ҳаракатларини содир этишда кимёвий заҳарли моддалар ишлатилиш эҳтимолининг юқорилиги шундан иборатки, бу воситалар ингаляцион (нафас аъзолари) йўл ва тери орқали сўрилиб тез таъсир этиши, кимёвий заҳарли моддаларнинг таъсир этиш яширин даврининг бўлмаслиги, ҳавода заҳарловчи концентрацияни вужудга келтириш имкониятининг мавжудлиги ва бошқалар. Кимёвий заҳарли моддаларни саноатда ишлаб чиқариш ва лаборатория шароитида тайёрлаш мумкин, сақлашга қулай, турли хил транспорт воситалари орқали яширин ҳолатда террорчилик ҳаракати содир этиладиган жойга етказиб бориш ва жанговар агрегат ҳолатга келтириш мумкин.

Кимёвий воситаларнинг юқорида келтирилган хусусиятлари асосан жанговар заҳарли моддаларга хос бўлиб, террорчилик ҳаракатларини содир этишда қўлланиладиган моддалар қаторига киритиш мумкин.

Кимёвий терроризм ўзининг табиатида кўра заҳарлар ишлатиш йўли билан амалга ошириладиган ёки кимёвий хавфли объектларда содир этиладиган кўпуровчилик жинойий ҳаракатлардан тубдан фарқ қилади. Бу ерда гап фақатгина умумий қабул қилинган заҳарли моддалар ёки заҳарлар ҳақида бўлмай, уларни аҳолини оммавий заҳарлаш мақсадида ишлатиш ҳақида кетмоқда. Бундай моддаларга биринча навбатда куйидаги хусусиятларга эга бўлган жанговар заҳарловчи моддалар киради:

-ўта юқори заҳарлилик, кам миқдорда ҳам ўлим ҳолатини келтириб чиқариши, кўзга кўринмаслиги, нафас олганда ва терига текканда сезилмаслиги;

-жароҳатланмаган тери қопламалари ва юқори нафас йўллари шиллик қаватлари ва кўз орқали инсон организмга кириш хусусиятининг юқорилиги;

-террорчилик ҳаракатини амалга ошириш мақсадида тез ва осон қўллаш учун қулай хусусиятларининг мавжудлиги.

Бундай хусусиятларнинг уйғунлиги жинойий амалиётда учрайдиган ёки кимё саноатида ишлатиладиган заҳарли моддалар хусусиятларига хос эмас. Аммиак, хлор ҳаттоки фосген ёки цианид кислотасини ҳам зарин, зоман, ёки Ви газ каби жанговар заҳарловчи моддаларга тенглаштириб бўлмайди. Кимёвий курол арзон ва уни тайёрлаш осон, кам таркибдаги мутахассислар томонидан ҳам лаборатория шароитида осон тарзда синтез қилиб тайёрлаш мумкин.

Бундай моддалар руйхати ва уларнинг хусусиятлари куйида келтирилган. **(1-3 жадвал).**

Кам миқдорда қўлланилган кимёвий заҳарли моддаларнинг заҳарловчи концентрациялари террорчилик ҳаракати содир этилган жойдан турли хил масофаларда ҳам ўз таъсирини кўрсатиши мумкин. **(4- жадвал).**

1-жадвал

Террорчилик ҳаракатларини содир этишда қўлланилиш хавфи юқори

бўлган кимёвий ва заҳарли моддалар рўйхати.

Модданинг номи	Таъсир этиш хусусияти
Зарин	Нервларни фалажловчи
CR (Си -Ар), CS (Си-Эс), хлорацетофенон, хлор, хлорацетон, бромацетон.	Таъсирловчи
Фосген, хлорпикрин	Бўғувчи
Люизит, иприт, азот иприти	Терига таъсир этувчи
Цианид кислотаси, хлорциан, акрилонитрил, бромциан, бромметан	Умумзаҳарловчи
Метилмеркаптан, углерод сульфиди	Наркотик
Аммиак	Куйдирувчи

2-жадвал

ХАВФЛИ КИМЁВИЙ ВА ЗАҲАРЛИ МОДДАЛАРНИНГ ФИЗИК-КИМЁВИЙ, ЁНИШ ВА ПОРТЛАШГА ХАВФЛИЛИК ХУСУСИЯТЛАРИ.

Моддалар номи	Одатдаги шариқта агрегат ҳолати	Молекуляр оғирлиги, шартли бирлик	Қайнаш ҳарорати, °С	Эриш ҳарорати, °С	20 °С ҳароратда, тўйинган бўғининг босими, мм. симоб уст.	Одатдаги шариқта ҳаводаги бўғининг нисбий зичлиги.	Хусусиятли хиди	Ёниш ва портлашга хавфлилик и
Азотли ипритлар:	суяқ						Тирик балиқ, геран	Ёнмайди
HN-1		170,0	195,0	-34,0	0,008	5,9		
HN-2		156,0	180,0	-60,0	0,009	5,4		
HN-3		204,5	230,0	-4,0	0,007	7,1		
Акрилонитрил		53,1	77,5	-83,5	85,0	1,8	Ўзига хос хидли	Портлаш хавфи
Аммиак	газ	17,0	-33,4	-77,0	8546,0	0,6	Кучли нашатир спирти	
Бромацетон	суяқ	137,0	136,5	-54,0	9,0	4,7	Кучли таъсирловчи	
Бромметан	газ	95,0	3,6	-95,0	1380,0	3,3	Хлороформнинг кучсиз хиди	Ёниш портлаш хавфи
Бромциан	қаттиқ модда	105,9	61,3	52,0	88,4	3,7	Кучли таъсирловчи	Портлаш хавфи
Зарин	суяқ	140,1	158,0	-56,0	1,48	4,9	Кучсиз эфир хиди	

Иприт	суюқ	159,1	217,0	14,7	0,07	5,5	Пиёз, хантал ёки сарим- соқпиёз хиди	Ёнмайди
Люзит		207,3	196,6	-13,0	0,4 (25 °C)	7,3	Кучли таъсирчан, ёқимсиз хидли	
Метилмеркаптан	газ	48,1	5,9	-123,0	1351,8	1,7	Ёқимсиз хидли	Ёниш- портлаш хавфи
Углерод сульфиди	суюқ	76,0	46,3	-110,8	298,0	2,6	Эфир хиди	Портлаш хавфи
Цианид кислотаси		27,1	25,6	-13,3	612,0	0,9	Аччиқ бодом хиди	Ёниш хавфи
SR (Си-Ар)	қаттиқ модда	195,2	339,0	72,0	18,3	6,7	Эфир хиди	Ёнмайди
CS (Си-Эс)		188,6	315,0	95,0	$9,8 \times 10^{-6}$	6,5	Кучли таъсирчан	
Фосген	газ	98,9	8,2	-118,0	1178,0	3,4	Ачиган мевалар хиди	Ёнмайди
Хлор		70,9	-34,1	-101,3	5216,5	2,4	таъсирчан	
Хлорацетон	суюқ	92,4	119,0	-44,5	9,6	3,2		Портлаш хавфи
Хлорацетонфен он	қаттиқ модда	154,6	245,0	59,0	$1,3 \times 10^2$	5,3	Гуллаган черемуха	Ёнмайди
Хлорпикрин	суюқ	164,3	113,0	-69,2	18,3	5,8	Чириган картошка	
Хлорциан	газ	61,4	12,6	-6,5	1002,0	2,1	таъсирчан	Ёниш- портлаш хавфи

3-жадвал

Хавfli кимёвий ва захарли моддаларнинг токсикологик тавсифи ва инсон организмга таъсир этиш хусусиятлари.

Модда номи	Рухсаг этилган миклори (ШДК) мг/м ³	Токсодозалари мг.мин/л		Терига таъсир этиш токсодо- заси LD ₅₀ , мг/кг	Одам организмга таъсир этиш хусусияти
		Захарловчи, РС ₅₀	Ўлдирувчи, LC ₅₀		

Азотли ипритлар:					Кўз ва нафас йўллари шиллик пардаларининг таъсирланиши; терининг кизариши, шишиши, йирингли яралар пайдо бўлиши, кўришнинг йўқолиши, қусиш, қон кетиши, ўпка шиши.
HN-1	-	1×10^{-2}	1,5	-	
HN-2	-	3×10^{-3}	3,0	10-20	
HN-3	-	1×10^{-2}		-	
Акрилонитрил	3×10^{-2}	3×10^{-3}	7,0	-	Кўз шиллик пардасининг таъсирланиши, терининг куйиши, бош оғриши, талваса.
Аммиак	0,2*	0,25	100,0	-	Кўз, нафас йўллари шиллик пардасининг таъсирланиши, терининг куйиши.
Бромацетон	$1,5 \times 10^{-3}$	1×10^{-2}	-	-	Кўз, нафас йўллари шиллик пардасининг таъсирланиши, кўздан ёш оқиши.
Бромметан	5,0	35	900,0	-	Бош оғриши, кўнгил айнаши, қусиш, талваса.
Бромциан	0,1	6×10^{-3}	18,0	-	Кўз, нафас йўллари шиллик пардасининг таъсирланиши.
Зарин	2×10^{-7}	3×10^{-3}	0,1	24,0	Миоз, кўкрак ва пешона соҳаларида оғрик, кўнгил айнаши, йўтал, қусиш, талвасалар.
Иприт	2×10^{-6}	3×10^{-2}	1,3	70,0	Кўз, нафас йўллари шиллик пардасининг таъсирланиши, терининг кизариши, шишиши, йирингли яраларнинг пайдо бўлиши, кўришнинг йўқолиши, қусиш, қон кетиши, ўпка шиши.
Люзит	4×10^{-6}	6×10^{-4}	0,5	20,0	Кўз, нафас йўллари шиллик пардасининг таъсирланиши, йўтал, кўнгил айнаши, ҳансираш, терининг кизариши, шиш ва пуффакчалар пайдо бўлиши, талваса.
Метилмеркаптан	9×10^{-6} *	1,7	170,0	-	Бош оғриши, кўнгил айнаши, қусиш, талваса.
Углерод сульфиди	3×10^{-2} *	4,5	900,0	-	Бош оғриши, юзнинг кизариши, кучли кўзғалиш, қусиш, талваса, хушсизлик.
Цианид кислотаси	1×10^{-2}	5×10^{-2}	2,0	1,0	Оғиздан металл таъми келиши, кўнгил айнаши, қусиш, талваса, нафас олиш парализи.
SR (Си-Ар)	-	4×10^{-5}	350,0	-	Кўз, нафас йўллари шиллик пардаси ва терининг таъсирланиши.
CS (Си-Эс)	-	2×10^{-3}	25,0	-	Кўз, нафас йўллари шиллик пардаси ва терининг таъсирланиши, кўкрак қафасида оғрик.
Фосген	5×10^{-3}	3×10^{-2}	3,2	-	Нафас йўллари таъсирланиши, йўтал, ҳансираш, ўпка шиши
Хлор	0,1*	3×10^{-2}	6,0	-	Кучли кўзғалиш, кўкрак қафасида оғрик, ҳансираш, ўпка шиши, хушсизлик.
Хлорацетон	0,1	2×10^{-2}	-	-	Кўз, нафас йўллари шиллик пардасининг таъсирланиши, кўздан ёш оқиши.
Хлорацетофенон	3×10^{-6}	2×10^{-2}	85,0	-	Кўз, нафас йўллари шиллик пардасининг таъсирланиши, кўздан ёш оқиши.
Хлорпикрин	7×10^{-3}	1×10^{-2}	20,0	-	Кўз, нафас йўллари шиллик пардасининг таъсирланиши
Хлорциан	5×10^{-4}	1×10^{-2}	11,0	-	Кўз, нафас йўллари шиллик пардасининг таъсирланиши, кўнгил айнаши, қусиш, талваса.

Аҳоли яшаш пунктлари атмосфера хавосидаги бир марталик максимал рухсат этилган микдор

(ПДК) хавфли кимёвий ва захарли моддаларнинг тўкилган жойидан турли хил масофаларда бўлиши мумкин бўлган микдорлари ҳисоби.

Модда номи	Одатдаги шароитдаги максимал микдори, мг/л	Рухсат этилган микдори (ПДК) мг/м ³	Модда микдори, кг	Модданинг захарланиш манбаидан турли хил узоқликда (м) бўлиши мумкин бўлган микдори (мг/м ³)			
				10	20	50	100
Акрилонитрил	245,9	0,03	2,0	1,8	0,6	0,2	0,1
			5,0	3,3	1,5	0,5	0,2
			10,0	7,6	3,1	1,1	0,5
Аммиак	862,8	0,2*	2,0	8,0	3,7	1,3	0,6
			5,0	20,0	9,2	3,3	1,5
			10,0	40,0	18,0	6,6	3,1
Зарин	11,3	2×10^{-7}	1,0	0,014	6×10^{-3}	2×10^{-3}	1×10^{-3}
			2,0	0,028	0,013	5×10^{-3}	2×10^{-3}
			5,0	0,069	0,032	0,012	0,005
			10,0	0,139	0,064	0,023	0,011
Люзит	4,41	4×10^{-6}	1,0	4×10^{-4}	2×10^{-4}	1×10^{-4}	5×10^{-5}
			2,0	$5,2 \times 10^{-3}$	$2,4 \times 10^{-3}$	9×10^{-4}	4×10^{-4}
			5,0	0,013	6×10^{-3}	2×10^{-3}	1×10^{-3}
			10,0	0,026	0,0122	$4,3 \times 10^{-3}$	2×10^{-3}
Метилмеркаптан	2191,0	2×10^{-6} *	1,0	5,3	2,5	0,9	0,4
			2,0	19,7	4,9	1,8	0,8
			5,0	26,8	12,3	4,4	2,0
			10,0	53,5	24,6	8,8	4,1
Цианид кислотаси	893,0	0,01	2,0	6,1	2,8	1,0	0,5
			5,0	15,2	7,0	2,5	1,1
			10,0	30,4	14,0	5,0	2,3
Фосген	4294,0	5×10^{-3}	2,0	9,5	4,4	1,6	0,7
			5,0	23,0	11,0	3,9	1,8
			10,0	47,0	21,0	7,8	3,6
Хлор	3607,0	0,1*	2,0	7,3	3,3	1,2	0,5
			5,0	18,0	8,3	2,9	1,4
			10,0	35,0	16,5	5,9	2,7

Хлорциан	3300,0	0,5	2,0	8,5	3,9	1,4	0,6
			5,0	19,9	9,7	3,4	1,5
			10,0	42,5	19,6	7,0	3,2

ХАВФЛИ КИМЁВИЙ ВА ЗАҲАРЛОВЧИ МОДДАЛАРДАН ЖАБРАНГАНЛАРГА БИРИНЧИ ТИББИЙ ЁРДАМ КЎРСАТИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ АСОСЛАРИ.

Хавфли заҳарли моддаларни қўллаш билан содир этиладиган террорчилик ҳаракатлари натижасида юзага келадиган фавқулодда вазиятларда аҳолига биринчи тиббий ёрдам кўрсатишни ташкил этиш ва амалга ошириш ишлатилган кимёвий модданинг туридан қатъий назар ўзига хос хусусиятларга эга.

Заҳарланганларга шовилинч тиббий ёрдам кўрсатишни қисқа муддатларда амалга ошириш муҳим ҳисобланади. Заҳарланишнинг биринчи соатларида тиббий ёрдам кўрсатишнинг сифатли амалга оширилиши муҳимдир. Шунинг учун фавқулодда вазият ўчоғида тиббий ёрдам кўрсатишнинг асосий принципларидан бири, айниқса номаълум заҳарли модда қўлланилган ҳолатларда содир бўлган воқеа жойига имкон даражасида яқинроқ бориш мақсадга мувофиқ.

Жабранганларга шифохонага юборилгунга қадар кўрсатиладиган тиббий ёрдам тўлиқ ва сифатли амалга оширилиши лозим, ақс ҳолда кейинги босқичларда амалга ошириладиган муолажаларнинг самардорлиги паст бўлиши мумкин. Шунинг учун амалга ошириладиган тиббий-санитар тадбирлар шовилинч кўрсатмаларга кўра малакали ва ихтисослашган тиббий ёрдам кўрсатишни ўз ичига олиши лозим.

Бундай вазиятларда жабранганларга тиббий ёрдам кўрсатишда асосий услубий ёндошиш қуйидагилардан иборат бўлади:

- биринчи тиббий ёрдам;
- шифокоргача кўрсатиладиган тиббий ёрдам;
- биринчи шифокорлик ёрдами;
- малакали (ихтисослашган) тиббий ёрдам.

Биринчи тиббий ёрдам-заҳарланиш ўчоғида аҳоли ўз-ўзига ва ўзгаларга ҳамда ўчоққа киритиладиган махсус тузилмалар (кутқарув отрядлари, санитар дружиналар) томонидан амалга оширилади.

Шифокоргача кўрсатиладиган тиббий ёрдам-тиббий маълумотга эга бўлган ходимлар томонидан фавқулодда вазият ўчоғида ёки унга яқин бўлган жойда кўрсатилиб, биринчи тиббий ёрдам тадбирларини тўлдириб туради.

Биринчи шифокорлик ёрдами- мутахассис шифокорлар томонидан заҳарланиш ўчоғидан ташқари ҳудудда, маълум бир шароитда, хусусан қабул қилиш, саралаш, боғламлар қўйиш ва эвакуация қилиш қисмларига эга бўлган даволаш-эвакуацион босқичида амалга оширилади.

Малакали (ихтисослашган) тиббий ёрдам-тиббий ёрдамнинг энг юқори тури бўлиб, соҳавий врач-мутахассислар томонидан, ихтисослашган касалхона, марказ, госпиталларда, махсус тиббий жиҳозлардан фойдаланилган ҳолда амалга оширилади.

Жабранганларни кейинги, тўлиқ тиббий ёрдам кўрсатилиши мумкин бўлган босқичга ўтказишдан аввал, уларга имконияти бор қадар, бошқа тиббий ёрдам турларида кўзда тутилган муолажаларнинг минимал сонини амалга ошириш лозим.

Кимёвий заҳарли моддалар билан заҳарланганларга тиббий ёрдам кўрсатишнинг асосий принциплари қуйидагилардан иборат:

- кимёвий заҳарли модданинг организмга таъсирини тўхтатиш;
- ҳаётий кўрсаткичлар бўйича кечиктириб бўлмайдиган тиббий ёрдамни кўрсатиш;
- антидотлар билан (махсус йўл билан) даволаш;
- жабрланган одамнинг организмдаги токсик моддаларни чиқариш (детоксикация);
- симптоматик даволаш.

Кимёвий заҳарли моддалар одам организмга таъсир қилиш чоғида иккита бир- бирига боғлиқ жараён ўтиши кузатилади.

Биринчи жараён - заҳарли модданинг токсикокинетикаси - заҳарли модданинг одам организмга кириш йўллари, тезлиги, аъзо ва тўқималарга тарқалиши, биотрансформацияга учраши (оксидланиши, жигарда конъюгацияга

учраши) ҳамда организмдан чиқиб кетиш йўллари ва тезлиги билан боғлиқ.

Иккинчи жараён – захарли модданинг токсикодинамикаси - захарли модданинг у ёки бу биологик субстратга (тўқима, хужайра, органонид) кўрсатган таъсири натижасида юзага келадиган токсик ўзгаришлар.

Табийки, захарли модданининг токсикокинетикаси ўзгариши билан унинг токсикодинамикасида ҳам ўзгаришлар юз беради. Масалан, захарли моддани, гемосорбция ёрдамида бевосита қон таркибидан ажратиб олинishi захарланиш оқибати ўлим билан тугашининг олдини олиш мумкин бўлади.

Кимёвий захарли модданинг таъсирини тўхтатиш учун турли усуллар қўлланилади. Ингаляцион захарланишларда аввало жабрланувчига фильтрловчи газниқоб ёки респиратор кийдириб, уни захарланган муҳитдан олиб чиқиш лозим.

Кийим бош ва тери қопламлари захарли моддалар билан ифлосланганда, бундай ҳолларда ифлосланган кийимни ечиб, терини кўп миқдорда тоза сув билан ювиб ташлаш лозим.

Захарли моддалар билан оғиз орқали захарланиш ҳолларида эса, қисқа вақт ичида зонд ёрдамида ошқозон ювиб ташланади. Ошқозон ювилиши, жабрланганнинг аҳволи ва захарланиш вақтидан қатъий назар ўтказилиши лозим. Куйдириш хусусиятига эга бўлган захарли моддалар билан захарланиш юз берганда, ошқозон ювилиши, ювинди сувларда қон аниқланганига қарамай, ўсимлик ёғи суртилган зонд ёрдамида ўтказилади.

Ошқозонни ювишдан аввал тери остига морфин гипохлорид (1% эритмаси 1 мл) ва атропин сульфат (0,1% эритмаси 1 мл)нинг эритмалари юборилади.

Ошқозондан ичакка ўтган захарли моддаларни ювиш мақсадида юкори сифон клизмалари буюрилади. Ошқозон-ичак йўлларидаги қолган захарли моддаларни адсорбция орқали, таъсирини камайтириш мақсадида фаоллаштирилган кўмир сув билан аралашмаси (100-150 мл сувда 80-100 г. фаоллаштирилган кўмир кукуни), ошқозон ювилишидан аввал ва сўнг юборилади (зонд ёрдамида ҳам юбориш мумкин).

Жабрланганнинг нафас олиши кескин сусайганда ёки тўхтаганда шошилич тиббий ёрдам, уларга сунъий нафас бериш йўли билан амалга оширилади. Кимёвий захарли моддалар билан захарланганларда травматик жароҳат натижасида қон кетишини тўхтатилиши ҳам, шу тиббий ёрдам қаторига киради. Юрак фаолияти тўхтаганда ёпик (билвосита) юрак массажи ёки унинг электр токи ёрдамида фаоллаштириш усуллари қўлланилади. Шошилич тиббий ёрдам кўрсатишда, соматик касалликларни даволашда қўлланиладиган дори воситалардан фойдаланилади. Фарқли томони, махсус антидотлар қўлланилишидадир.

Махсус антидотлар (қарши захарлар) ёрдамида даволаш, одам организмга таъсир қилиш (токсик) механизми маълум ҳамда унга «қарши восита» мавжуд бўлган захарли кимёвий моддалар ёрдамида ўтказилади.

Антидотлар таъсир қилиш механизмига кўра, қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

-физикавий жараёнлар асосида таъсир қиладиган воситалар (сорбентлар – фаоллаштирилган кўмир, ваулен ва бошқалар);

-захарли модда билан кимёвий реакцияга киришиш йўли орқали зарарсизлантирувчи воситалар (калий перманганат, унитиол ва бошқалар);

-организмда захарга ўхшаш кимёвий бирикмаларни ҳосил қилувчи воситалар (амилнитрит, натрий нитрит – цианид кислотаси ва цианидлар билан захарланганда).

-захарли модда билан, фермент, рецептор ва бошқа физиологик тизимларга таъсир қилишда конкуренция қилувчи воситалар (холинэстреза ферментини ишдан чиқарувчи моддалар билан захарланганда – холинэстераза ферментини қайта фаоллаштирувчи воситалар ҳамда холинолитиклар;

-захарли модда билан, унинг ўзгариш (метаболик) жараёнларига таъсир қиладиган воситалар (метанол билан захарланган тақдирда - этанол қарши захар сифатида фойдаланилади).

Кимёвий захарли моддалар билан захарланиш оқибатида юзага келган терминал ҳолатларда специфик даволаш учун, физиологик антогонист ҳисобланадиган қарши захарлардан фойдаланиш юкори самара беради.

Токсик моддаларни организмдан, хусусан қон айланиш тизимидан чиқариб юбориш, турли моддалардан захарланишларни даволашда самарали муолажа-лардан бири ҳисобланади.

Захарланганларга ёрдам кўрсатишда комплекс токсикологик тадбирларни ўтказиш, яъни организмга ютилган захарли моддани ундан тезлик билан чиқариб юбориш, захарга қарши ишловчи (антогонист) моддани организмга

киритиш, интенсив терапия тадбирларини амалга ошириш, кейинчалик сақланиб қолиши мумкин бўлган захарланишнинг салбий оқибатларини олдини олиш кутилган ўз ижобий натижасини беради.

АДАБИЁТЛАР:

1. И.И.Маматов Ҳарбий токсикология ва тиббий муҳофаза. Тошкент 1977 й.
2. Основы организации лечебно-эвакуационного обеспечения при ликвидации медико-санитарных последствий чрезвычайных ситуаций. Редакционный совет: С.Ф.Гончаров и др. Пособие для врачей. Москва, Всероссийский центр медицины катастроф “Защита”, 2001г.
3. Оказание медицинской помощи поражённым при радиационных авариях на догоспитальном этапе. Редакционный совет: С.Ф.Гончаров и др. Пособие для врачей. Москва, Всероссийский центр медицины катастроф “Защита”, 1999 г.
2. А.В.Зюзин, В.И.Семенов “Защита производственного персонала и населения от СДЯВ на химически опасных объектах”, Медиатор, Москва, 1994 г.

